

5. Офіційний сайт підприємства Воля-кабель [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.volia.com/>

6. Офіційний сайт підприємства Місто ТВ [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.misto-tv.com.ua/>

7. Про стан телекомунікаційного ринку України [Електронний ресурс] Режим доступу www.cdmaua.com/russian/telecom.shtml

Reference

1. Fundamentals of Telecommunications Economics: Science handbook / Edited by M. Gorelik, Holubyskoy EA — N.: Radio and Communications, 1999. [in Ukrainian]

2. Computer Networks and Telecommunications: teach manual /

and similar papers at core.ac.uk

provided by Institutional Repository of Vadym Hetma

M.: MQM Press, 2002 — 288. [in Ukrainian]

4. *V. Tshvedyany*. Telecommunications to Adopt — development prospects and major challenges // *Fondovyy market*. — № 16. — 2000. [in Ukrainian]

5. Official Site Will cable company [electronic resource] Access <http://www.volia.com/> [in Ukrainian]

6. Official Site Enterprise City TV [electronic resource] Access <http://www.misto-tv.com.ua/> [in Ukrainian]

7. On the state of the telecommunications market in Ukraine [electronic resource-VTS] Access www.cdmaua.com/russian/telecom.shtml [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 15.05.2013 р.

УДК316.34

Романюк Д. М., викладач

кафедри менеджменту і маркетингу

Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника

ВПЛИВ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НА МОЖЛИВОСТІ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Romaniuk D. M., lecturer

at the department of management and marketing
of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

INFLUENCE OF EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL DIFFERENTIATION ON POSSIBILITIES OF HUMAN DEVELOPMENT OF THE POPULATION OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено питання оцінки впливу соціально-економічної нерівності на можливості людського розвитку в розрізі двох ключових аспектів — інституційного та матеріального, оцінюючи їх вплив на такі види соціально-економічної нерівності: нерівність в

отриманні доходів, нерівність у доступі до соціальних зв'язків і послуг, гендерна нерівність, нерівність у доступі до інформації, нерівність в участі та ставленні до суспільної, політичної та громадської діяльності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціально-економічна нерівність, інституційний аспект, матеріальний аспект, оцінка впливу.

ANNOTATION. The aspects of an assessment of influence of a social and economic inequality on possibility of human development in two key aspects — institutional and material are investigated in article. The influence on the following types of a social and economic inequality: inequality in obtaining the income, an inequality in access to social communications and services, a gender inequality, an inequality in access to information, an inequality in participation and the relation to public, political and public work are estimated.

KEYWORDS: social and economic inequality, institutional aspects, financial aspects, the impact assessment.

Вступ. Об'єктивно диференціація і нерівність існують майже в усіх сферах суспільного життя, проте існує певний поріг нерівності, переступивши який суспільство зазнає не зворотних змін — відбувається втрата соціальної згуртованості, зростає соціальна напруга, знижуються перспективи досягнення сталого людського розвитку. Між соціальною нерівністю та соціальною диференціацією існує ледве помітна межа, ідентифікувати яку, зазвичай, дуже складно.

Постановка проблеми. Переконані, що обмеження ресурсів, які формують базову платформу людського розвитку у суспільстві, має переважно соціальні, а не матеріально-економічні передумови. Ситуація ускладнюється в міру збільшення проявів нерівності — чим більше підтверджень нерівності знаходимо у різних площинах, тим складніше обрати оптимальний варіант розвитку суспільства за для забезпечення прогресу та розширення можливостей людського розвитку. Безумовно, деградація оточуючого середовища та зниження можливостей людського розвитку у суспільстві шкодять усьому населенню, проте непомірно більшої шкоди ці процеси завдають бідним і соціально вразливим категоріям [4].

Виклад основного матеріалу. Оцінку впливу соціально-економічної нерівності на можливості людського розвитку ми пропонуємо аналізувати в розрізі двох ключових аспектів — інституційного та матеріального, оцінюючи їх вплив на такі види соціально-економічної нерівності: нерівність в отриманні доходів, нерівність у доступі до соціальних зв'язків і послуг, гендерна нерівність, нерівність у доступі до інформації, нерівність в участі та ставленні до суспільної, політичної та громадської діяльності (рис. 1).

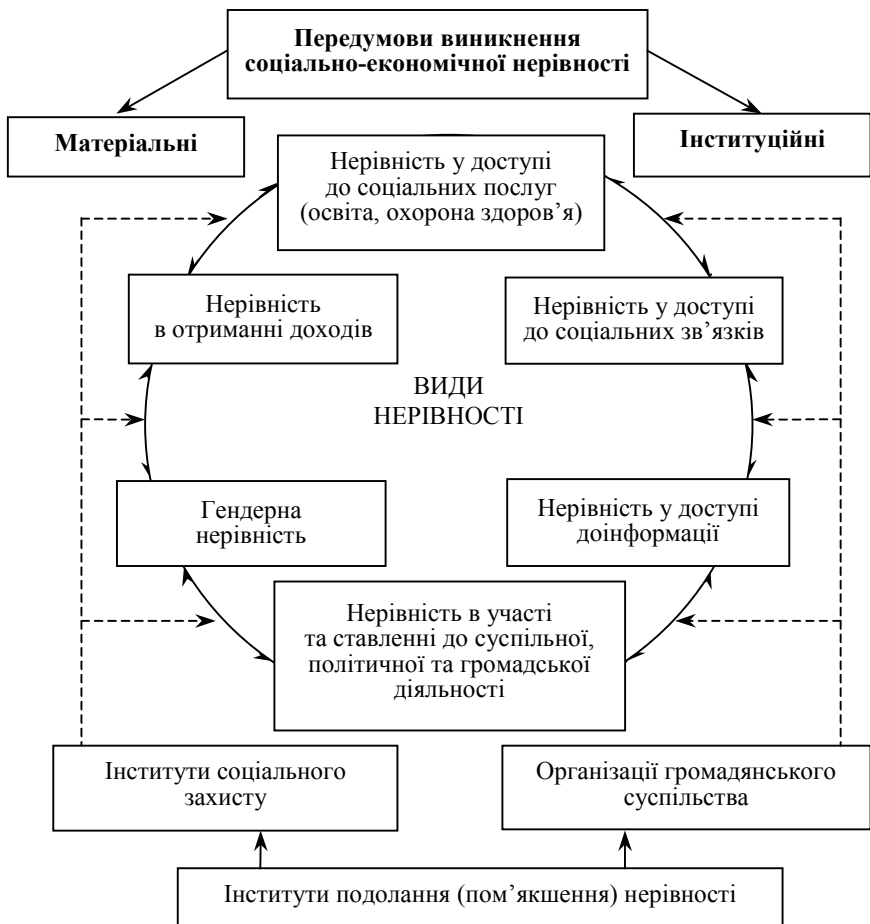

Рис. 1. Структура соціально-економічної нерівності

Як уже зазначалось, наявність диференціації і нерівності у суспільстві є одним з атрибутів його розвитку. Беззаперечно, ключовими чинниками освітньо-професійної диференціації є матеріальні передумови, проте слід також враховувати наявність суспільних інститутів, які прямо чи опосередковано впливають на можливості досягнення соціальної рівності та можливості людського розвитку.

Освітньо-професійна диференціація в отриманні доходів. Проблема нерівності в отриманні доходів в Україні особливо гостро поставила у період переходу від планово-адміністративної економіки

до ринкових відносин, адже кардинально змінився принцип розподілу суспільних благ і доходи почали відображати індивідуальну продуктивність і трудозатрати. Варто зазначити, що у цей період відбулося посилення майнового розшарування суспільства також за рахунок неринкових факторів, серед яких диференціація в оплаті праці (особливо в незареєстрованому секторі), активізація підприємницької діяльності та самозайнятості, зростання нетрудових доходів, зокрема від продажу та здачі в оренду нерухомості. Всі ці процеси стали системоутворюючою базою матеріальної нерівності у суспільстві, проте протягом останніх двадцяти років вони суттєво поглибилися і трансформувались.

У контексті економічної нерівності населення сьогодні можна визначити два головні аспекти: 1) зайнятість не захищає від бідності, і, як наслідок, породжує серйозну проблему бідності дітей; 2) вища продуктивність та інтенсивність праці не гарантує вищого доходу. Проте праця поки що не приносить вищі доходи, і лише зайнятість може забезпечити просування до вищих дохідних груп [3, с. 225–226].

В ході аналізу встановлено, що сучасному ринку праці притаманні процеси активного переміщення значних прошарків працюючого населення до низькодохідних груп. Визначальним чином це відбувається через втрату колишніх стійких позицій у певних сегментах зайнятості. Такі процеси несуть потенційну загрозу втрати працюючим населенням соціального статусу та ретрансляції накопиченого соціального капіталу наступним поколінням. Небезпека трудової бідності полягає в обмеженні доступу значної частини населення до якісних освітніх і медичних послуг, ускладненні успішної соціалізації дітей і молоді, посиленні зневіри людей у соціальній спрямованості ринкових реформ і забезпеченні соціальної справедливості. Працівник відчуває себе безпорадним, коли він своєю працею не може забезпечити гідний рівень добробуту собі та своїй родині, в таких умовах наростає ворожість до соціуму загалом і державних інституцій зокрема. Такі процеси неминуче призводять до загострення соціальної напруженості, неадекватного сприйняття навіть об'єктивної майнової диференціації, виникнення конфліктів і втрати довіри [5, с. 137]. Недостатній рівень доходу обмежують можливості людського розвитку, що у майбутньому може призвести до зниження цінності роботи, активізації маргінальних настроїв, деформації мотивації наполегливої праці, депрофесіоналізації населення.

Диференціація у доступі до соціальних зв'язків і послуг. В умовах сьогодення особливо важливим для нашої країни є забезпечення балансу та рівності соціальних можливостей і рівності соціальних ре-

зультатів. Рівність соціальних можливостей визначаємо як наявність рівних можливостей для усіх членів суспільства одержати послуги освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення.

Як засвідчує практика, Україна сьогодні далека від забезпечення таких прав своїм громадянам, можливості наших співвітчизників щодо отримання якісних соціальних благ і послуг значною мірою залишаються нереалізованими, також вони не відповідають міжнародним стандартам.

Соціальні можливості трактуємо з позиції потенціалу, тоді як соціальні результати є безпосереднім відображенням умов, які отримує зайняте населення від участі у суспільно корисній праці. Тобто, розподіл соціальних результатів відбувається пропорційно до внеску індивідів у суспільний розвиток.

Беззаперечно, на практиці досягнення соціальної рівності можливе тільки гіпотетично, адже існує низка перешкод для досягнення цього соціального стану:

- брак бюджетного фінансування та недостатнє ресурсне забезпечення соціальної сфери;
- невідповідність соціальних стандартів і динаміки економічного розвитку;
- розвиток корупції в системі надання соціальних послуг, «тінізація» цієї сфери;
- декларативність соціальних проектів і програм, відсутність системи соціального моніторингу;
- громадянська пасивність;
- деформація розподільчих відносин внаслідок появи олігархічних структур та глибоких корупційних схем.

Оскільки соціальні зв'язки різних рівнів (сімейні, корпоративні, культурні тощо) призводять до отримання певних благ і вигод, їх можна трактувати як особливий вид капіталу — соціальний капітал. Наслідком порушення соціальних зв'язків є депривація, що являє собою процес обмеження чи позбавлення можливостей окремих індивідів чи цілих соціальних груп задовольняти свої основні життєві потреби. З огляду на низький рівень життя, процеси деривації в Україні набувають широкого поширення, що становить суттєву загрозу для суспільного розвитку.

Гендерна нерівність. Проблема гендерної нерівності притаманна практично усім суспільствам, незалежно від рівня економічного розвитку, політичного устрою, культурних цінностей тощо. Для чоловіка та жінки у суспільстві передбачено дещо різні соціальні ролі, внаслідок цього виникають нерівні можливості їх реалізації в деяких сферах. Традиційно жінок асоціюють з до-

машніми обов'язками та вихованням дітей, тоді як прерогативою чоловіків вважається публічна сфера [2, с. 317].

Об'єктивним є факт, що основним чинником, який обмежує можливості професійного, політичного та економічного зростання жінок, є їх репродуктивна функція. У даному випадку маємо на увазі не лише народження дітей, але й обов'язки жінки, пов'язані з вихованням дитини, доглядом за хворими та немічними членами родини. Необхідність піклуватися про родину зумовлює вибір жінками гнучких форм зайнятості (неповна тривалість робочого часу, дистанційна робота тощо), а також посад і професій, які не вимагають високої інтенсивності та відповідальності праці, не потребують виконання понаднормових завдань, і, зазвичай, є менш оплачуваними. У той же час серед роботодавців побутує ставлення до жінок як до працівників з меншою важливістю для компанії, нижчим рівнем надійності та професійної майстерності.

Наявні статистичні дані дозволяють проаналізувати гендерні особливості у сфері державного управління, доступу жінок до політики та владних повноважень, проте немає достовірних відомостей про гендерну нерівність на виробничому рівні, тобто практично неможливо визначити, які показники залучення жінок у корпоративному управлінні. Переконані, що рівноправна політична участь чоловіків і жінок є ключовим чинником досягнення гендерного паритету. В Україні показники участі жінок у державному управлінні на найвищому рівні досі є дуже низькими. Так, у Верховній раді лише 35 жінок із 450 депутатів, тобто часта жінок складає лише 8 %. Цей показник є у 2,5 разу нижчим від загальносвітового, а також значно нижчим, ніж у деяких мусульманських країнах. Протягом усього періоду незалежності України мала місце значна гендерна дискримінація щодо участі у політичній еліті.

Варто зазначити, що обмежене представництво жінок характерне не лише для парламенту, але й для державної служби. Так, у 2012 році частка жінок серед державних службовців першої категорії (у сфері прийняття державних рішень найвищого рівня) становила близько 15 %, у той же час у другій категорії держслужбовців-жінок було близько третини, у третій — трохи більше 40 %, на найнижчих рівнях — понад 70 % жінок залучено до управління. Що стосується органів місцевого самоврядування, то чоловіки майже монополюють залучені до управління на найвищому рівні, 90 % чоловіків працюють у якості керівників другої та третьої категорії. У то й же час, на найнижчому рівні зайнято

майже 80 % жінок [6, с. 116]. Наведені дані підтверджують наявність значної гендерної нерівності у доступі до влади, участі жінок у державному управлінні та прийнятті рішень найвищої ваги.

Проблеми гендерної дискримінації були у фокусі загальнонаціонального опитування «Дослідження участі жінок у складі робочої сили України», проведеного Українським центром соціальних реформ та центром «Соціологічний моніторинг» восени 2012 року [1]. Як свідчать дані опитування, лише третина жінок (34,1 %) у процесі трудової діяльності ніколи не відчували до себе упередженого ставлення та не чули від інших у своєму оточенні про подібні проблеми. На думку респондентів, найпоширенішими виявами дискримінації є відмова у працевлаштуванні (14,4 %), незабезпечення належних заходів соціального захисту (14,8 %), психологічний тиск з боку керівництва або колег (15 %). Кожна шоста жінка переконана, що окрім гендерної дискримінації, причиною для «особливого» ставлення є молодий вік та виконання домашніх обов'язків.

Нерівність у доступі до інформації. Стрімке зростання ролі комунікаційних та інформаційних технологій у суспільному житті актуалізує проблему нерівного доступу до інформації, адже відбувається поглиблення інтелектуального розриву між технологічно розвинутими та нерозвинутими країнами та регіонами. Причиною зростання соціальної нерівності на фоні технологічної складової є те, що окремі групи людей володіють достатніми знаннями та навичками для розуміння та освоєння технологічних інновацій, а також можуть пристосуватися до технологічно динамічних змін у соціумі, тоді як іншим бракує мінімально необхідного рівня знань для включення загально суспільні інформаційні процеси.

Беззаперечним є той факт, що в міру заглиблення в інформаційне суспільство в побуті, економіці, політиці, культурі та інших сферах зростає значення інформаційно-комунікативних технологій, що відбувається внаслідок стрімкого запровадження технологічних нововведень, підвищення частоти застосування програмно-апаратних засобів тощо. За таких умов обов'язково підвищуватиметься інформаційна нерівність суб'єктів інформаційно-комунікативних відносин, причому як на індивідуальному, так і на глобальному рівні.

У ході вивчення проблеми інформаційної нерівності нами виділено ще один її аспект — інформаційна маніпуляція. З огляду на високий рівень розвитку сучасних інформаційних каналів, певним групам вдається легко маніпулювати суспільною думкою, небезпечними наслідками таких процесів можуть стати нав'язу-

вання громадянам невластивих їм цінностей, викривлення суспільно подій, маскування реальних фактів тощо.

Нерівність в участі та ставленні до суспільної, політичної та громадської діяльності. З часу здобуття незалежності в Україні відбулися значні зміни не лише в економічній сфері, але й у повсякденному житті кожної людини.

Протягом тривалого періоду соціально-політичних трансформацій, боротьби за владу політичний клас України так і не зміг запропонувати українському соціуму прийнятну для більшості концепцію розвитку країни. До 2013 року українське суспільство перебувало на роздоріжжі між можливими сценаріями подальшого розвитку. Політики «працювали» над проблемами підвищення соціальних гарантій, поліпшення добробуту населення, забезпечення економічного зростання, перетворивши населення на об'єкт соціальних маніпуляцій. У цьому контексті наростала гострота проблеми перетворення населення на суб'єкт соціальних відносин, соціального життя, соціально-політичного управління суспільними та державними процесами.

Населення гостро відчуває небажання влади вирішувати соціальні проблеми, відсутність загальнонаціональних пріоритетів, масштабне поширення корупції, зацикленість політичного класу на самому собі. Свідченням цього є низькі показники довіри до владних інституцій.

Існування в країні подвійних стандартів («для них» і «для нас») підвищувало рівень соціальної напруги, а також знижувало можливість діалогу між державою та суспільством, породжує неприйняття і агресивну налаштованість до органів влади. Особливо небезпечним є те, що ці тенденції деформують процес політичного становлення молоді. Значна частина молоді засвоює архаїчні за своїм змістом цінності та норми, які діють у сучасному суспільстві, та виробляє відповідну політичну поведінку.

Ситуація в країні кардинально змінилась наприкінці 2013 році, коли масовими протестами та демонстраціями населення країни висловило свою політичну позицію, бажання змінити наявну владу, протест проти засилля олігархів і корупції. За часів незалежності України це був наймасштабніший вияв громадянської непокори. Такі дії громадськості сприяли консолідації нації, утвердили курс на євроінтеграцію, об'єднання країни.

До так званого «Майдану» традиційні інститути політичної діяльності, такі, як партії, профспілки, громадські організації функціонували за мінімальної включеності громадян через низький рівень довіри та переконання, що ці організації не вико-

нують своїх представницьких функцій. У суспільстві укоренилась думка, що політичні партії — це лише інструмент політичної боротьби між клановими об'єднаннями, а не посередниками між громадянським суспільством і державою. Провідні політичні партії в Україні функціонують на засадах фінансово-родинної підтримки та поручительства, їх склад не змінюється десятиліттями. Відсутність об'єктивних можливостей потрапити в політичну партію та самостійно зробити партійну кар'єру демотивує освічену та активну молодь долучатися до політичного життя, в таких умовах відбувається консервація архаїчних партійних структур.

Феномен «Майдану» потребує детального вивчення соціологами та політологами, проте наразі очевидно, що він став потужним поштовхом до активізації громадської активності, населення повірило, що можна знизити політичну нерівність у суспільстві, що владу можуть здобути громадські лідери, а не лише коло «обраних».

Висновки. Впродовж останніх двадцяти років усе більше поглиблювалася освітньо-професійна диференціація населення, що виявляється у різкій нерівності в доходах, доступі до соціальних послуг, нерівності у доступі до інформації, суспільно-політичної діяльності, а також гендерній нерівності, і згубно впливає на можливості людського розвитку усього українського суспільства. Зниження можливостей людського розвитку у суспільстві шкодить усьому населенню, проте непомірно більшої шкоди цей процес завдає бідним і соціально вразливим категоріям, які на даний момент у першу чергу потребують захисту.

Існування освітньо-професійної диференціації у доходах, доступі до соціальної інфраструктури та гендерної нерівності можна вважати класичним, нині ж набагато більшої ваги набуває нерівність у доступі до інформації та соціальних зв'язків, адже саме ці напрями вирішальні при формуванні людського та соціального капіталу. Нами відзначено значний поступ українського соціуму у напрямку подолання нерівності щодо участі та ставлення до суспільної, політичної та громадської діяльності.

Література

1. Дослідження участі жінок у складі робочої сили України // Звіт Фонду Народонаселення ООН, Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Українського центру соціальних реформ, Центру «Соціологічний моніторинг» [Електронний ре-

сурс]. — Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/2013_ua_womens%20participation.pdf.

2. *Курило І. О.* Соціально-економічна структура населення: еволюція, сучасність, трансформації: монографія / І. О. Курило / — К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2006. — 472 с.

3. *Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової.* — К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. — 404 с.

4. Пояснювальна записка щодо складових індексів ДЛР за 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.undp.org.ua/images/stories/HDR2013/UKR_Ukraine_HDR2013.pdf

5. *Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. кол. Е.М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України.* — Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. — 412 с.

6. *Праця України у 2012 році: Статистичний збірник / Державна служба статистики.* — К.: Держаналітінформ, 2013. — С.116.

Reference

1. *Doslidzhennya uchasti zhinok u skladi robochoyi syly Ukrayiny // Zvit Fondu Narodonaselennya OON, Instytutu demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M. V. Ptukhy NAN Ukrayiny, Ukrayins'koho tsentru sotsial'nykh reform, Tsentru «Sotsiolohichnyy monitorynh» [Elektronnyy resurs].* — Rezhym dostupu: http://www.idss.org.ua/monografii/2013_ua_womens%20participation.pdf. [in Ukrainian]

2. *Kurylo I. O.* Sotsial'no-ekonomichna struktura naselennya: evolyutsiya, suchasnist', transformatsiyi: monohrafiya / I. O. Kurylo. — K.: Instytut demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M. V. Ptukhy NAN Ukrayiny, 2006. — 472 s. [in Ukrainian]

3. *Nerivnist' v Ukrayini: masshtaby ta mozhlyvosti vplyvu / za red. E.M. Libanovoyi.* — K.: Instytut demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrayiny, 2012. — 404 s. [in Ukrainian]

4. *Poyasnyval'na zapyska shchodo skladovykh indeksiv DLR za 2013 r. [Elektronnyy resurs].* — Rezhymdostupu: http://www.undp.org.ua/images/stories/HDR2013/UKR_Ukraine_HDR2013.pdf [in Ukrainian]

5. *Stalyi lyuds'kyi rozvytok: zabezpechennya spravedlyvosti: Natsional'na dopovid' / ker. avt. kol. E.M. Libanova / Instytut demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M. V. Ptukhy NAN Ukrayiny.* — Uman': Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Vizavi», 2012. — 412 s. [in Ukrainian]

6. *Pratsya Ukrayiny u 2012 rotsi: Statystychnyy zbirnyk / Derzhavna sluzhba statystyky.* — K.: Derzhanalitinform, 2013. — S. 116. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 15.05.2013 р.